

Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny 2016, Nr 5

Piotr Szukalski
Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki
pies@uni.lodz.pl

Prognoza gospodarstw domowych GUS z 2016 r. – co z niej wynika?

W ostatnich dniach czerwca 2016 r. Główny Urząd Statystyczny opublikował prognozę gospodarstw domowych na lata 2016-2050. Prognoza ta bazuje na opracowanej w roku 2014 prognozie ludnościowej, zawiera jednak bardziej szczegółowe informacje odnoszące się do niezwykle ważnej charakterystyki ludnościowej, jaką są gospodarstwa domowe. Gospodarstwo domowe to zespół osób – spokrewnionych ze sobą bądź nie – mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się. Punktem wyjścia dla utworzenia gospodarstwa domowego jest mieszkanie/dom zamieszkiwane przez daną grupę osób. Spośród osób wspólnie zamieszkujących dobierane są takie, które deklarują, iż wspólnie gospodarują, czyli łączą – przynajmniej częściowo – swe dochody i wydatki. Gospodarstwa domowe są instytucjami o tyle ważnymi, iż zdecydowana większość decyzji konsumpcyjnych podejmowanych przez podmioty indywidualne w większym lub mniejszym zakresie dokonuje się w ramach owych gospodarstw. Pomijając – co oczywiste – gospodarstwa jednoosobowe, prawie wszystkie pozostałe utożsamiać można z rodzinami – parami (małżeńskimi i nieformalnymi) zamieszkałymi z potomstwem lub bez niego. Równocześnie pojedyncze gospodarstwa domowe zajmują zdecydowaną większość istniejących w Polsce lokali mieszkalnych (mieszkań i domostw), a zatem zmiany ich liczby w dużym stopniu mówią o popycie na nowe mieszkania.

W trakcie ostatnich kilku dekad, tj. od kiedy w trakcie spisów powszechnych GUS gromadzi odpowiednie dane, zaobserwować można dużą dynamikę wzrostu liczby gospodarstw domowych w naszym kraju (tab. 1). Dynamika ta widoczna była również w ostatnim ćwierćwieczu, kiedy to liczba ludności Polski pozostawała bez większych zmian ($\pm 1\%$). Dokonujący się wzrost liczby gospodarstw domowych współwystępował ze zmniejszaniem się średniej liczby osób wspólnie mieszkających i gospodarujących, co z kolei wynikało przede wszystkim ze znacznego zwiększania się znaczenia małych gospodarstw, zamieszkiwanych przez jedną lub dwie osoby (tab. 1).

Tabela 1

Gospodarstwa domowe w Polsce w latach 1960–2011

Rok	Liczba gospodarstw domowych (w tys.)	Dynamika zmian (spis poprzedni = 100)	Średnia liczba osób w gospodarstwie domowym	Udział gospodarstw jednoosobowych (jako % ogółu gospodarstw)	Udział gospodarstw dwuosobowych (jako % ogółu gospodarstw)
1960	8253	.	3,47	16,2	18,5
1970	9376	113,6	3,39	16,1	18,8
1978	10948	116,8	3,11	17,4	21,7
1988	11970	109,3	3,10	18,3	22,3
2002	13337	111,4	3,06	19,7	23,1
2011	13572	101,8	2,82	24,0	25,7

Źródło: Spisy powszechne z lat 1960, 1970, 1978, 1988, 2002, 2011

GUS przewiduje, iż w nadchodzących latach tendencje powyższe zostaną utrzymane. Liczba gospodarstw domowych ma nadal wzrastać do końca następnej dekady, zaś po osiągnięciu maksimum w 2030 (15,372 mln) następować będzie powolny spadek liczby gospodarstw domowych, odzwierciedlający zmniejszającą się liczbę ludności kraju (w roku 2050 spodziewana liczba gospodarstw to jedynie 13,507 mln). Dlaczego jednak – mimo zakładanego w prognozie demograficznej powolnego spadku wielkości populacji naszego kraju – zakładany jest w najbliższych latach wzrost liczby gospodarstw domowych? Odpowiedzialne za to jest przede wszystkim starzenie się ludności, coraz większa liczba osób starszych i bardzo starych przekłada się na coraz większe liczby gospodarstw zamieszkałych przez dwie osoby lub w pojedynkę. Te dwie osoby to najczęściej para małżeńska znajdująca się w fazie tzw. pustego gniazda (czas po wyprowadzeniu się usamodzielniających się, dorosłych dzieci). Z kolei mieszkający w pojedynkę to bardzo często wdowy i wdowcy, mieszkający samotnie po zgonie partnera życiowego.

W rezultacie wzrastać będzie znaczenie gospodarstw małych, spadać zaś znaczenie tych zamieszkałych przez przynajmniej 4 osoby (tab. 2 – z uwagi na większą wiarygodność prognoz odnoszących się do krótszego okresu, ograniczono się do prezentacji danych dla lat 2016-2030). Zmniejszać się będzie i średnia liczba mieszkańców – z 2,705 osoby w 2016 r. do 2,402 w 2030 r., choć w późniejszych latach – wraz z wymieraniem jednoosobowych gospodarstw formowanych przez seniorów i nestorów urodzonych w okresie powojennego baby-boomu – średnia wielkość gospodarstwa domowego ma powoli wzrastać. Z uwagi na proces suburbanizacji – a zatem przemieszczanie się przez zamożniejszych mieszkańców miast na tereny je okalające – zdecydowanie większy wzrost liczebności gospodarstw domowych widoczny będzie na wsi niż w mieście, choć w obu przypadkach w skali kraju liczba ta będzie rosła (tab. 3).

Tabela 2

Gospodarstwa domowe w latach 2016-2030 według liczby mieszkańców w podziale na miasto i wieś (jako % ogółu gospodarstw domowych w danym roku)

Liczba osób	Ogółem				Miasta				Wieś			
	2016	2020	2025	2030	2016	2020	2025	2030	2016	2020	2025	2030
1	25,9	27,7	30,0	31,9	29,4	31,6	34,0	35,6	18,7	19,9	22,6	25,2
2	26,7	27,4	28,4	29,4	29,3	30,0	30,8	31,5	21,3	22,1	23,8	25,5
3	20,2	19,9	19,5	19,0	20,8	20,2	19,5	18,7	19,0	19,3	19,5	19,4
4	15,3	14,4	13,3	12,2	13,7	12,6	11,4	10,4	18,5	18,0	16,8	15,4
5+	12,0	10,6	8,9	7,6	6,8	5,5	4,4	3,7	22,5	20,7	17,4	14,5

Zródło: Prognoza gospodarstw domowych GUS z 2016 r., <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050,9,4.html>

Wspomniany wzrost liczby gospodarstw w trakcie najbliższych kilkunastu lat z 14,091 mln w 2016 r. do 15,372 mln w 2030 r. rodzić będzie pozytywne gospodarcze konsekwencje. Oczekiwać bowiem należy w tym czasie znacznego popytu na nowe lokale mieszkalne. Sytuacja zmieni się po 2030, kiedy to w ciągu 20 lat liczba gospodarstw domowych spadnie o 12%, a w konsekwencji znacząco zmniejszy się zapotrzebowanie na lokale mieszkalne, zwłaszcza te nowe.

Jednocześnie nie wolno zapominać o negatywnych konsekwencjach społecznych powyższych zmian. Wzrost liczby gospodarstw jednoosobowych, zamieszkiwanych głównie przez seniorów, oznaczać będzie kłopoty z uzyskaniem wsparcia w sytuacji problemów zdrowotnych, zaś generalnie większa liczba małych gospodarstw powiązana będzie z średnio większymi w przeliczeniu na osobę kosztami utrzymania tkanki mieszkaniowej, wskutek zaniku efektu skali (tj. rozkładania kosztów użytkowania mieszkania na większą liczbę osób).

Zmiany liczby gospodarstw domowych w przyszłości będą bardzo zróżnicowane terytorialnie (tab. 3). Generalnie, jeśli ograniczyć się do najbliższych piętnastu lat, we wszystkich województwach liczba gospodarstw ma wzrastać, aczkolwiek tempo zmian będzie odzwierciedlać demograficzną kondycję poszczególnych regionów. Pomiędzy rokiem 2016 a 2030 największy wzrost wystąpić ma w Małopolsce (14%), Wielkopolsce (13,1%) i na Podkarpaciu (12,7%), a zatem na obszarach odznaczających się relatywnie młodą strukturą wieku ludności. Najniższa dynamika ma występować na obszarach wyludniających się, o dużym odsetku seniorów – w województwie łódzkim (wzrost o 3,9%), warmińsko-mazurskim (5,4%), dolnośląskim (6,4%). Odmienny poziom urbanizacji i suburbanizacji oraz różne tempo i kierunki zmian liczby ludności odpowiadać mają za różne tempo zmian w poszczególnych regionach liczby gospodarstw domowych w miastach i na wsi (tab. 3).

Tabela 3

Prognozowana liczba gospodarstw domowych w latach 2016-2030 według województw (w tysiącach)

Region	Ogółem				Miasto				Wieś			
	2016	2020	2025	2030	2016	2020	2025	2030	2016	2020	2025	2030
Dolnośląskie	1133,1	1157,4	1187,6	1205,5	839,1	851,9	859,7	855,8	294,0	305,5	327,9	349,7
Kujawsko - pomorskie	760,0	784,5	816,9	836,2	504,4	518,4	530,4	530,2	255,5	266,1	286,5	306,1
Lubelskie	766,3	786,1	814,6	829,7	395,6	407,4	416,3	414,5	370,7	378,6	398,3	415,1
Lubuskie	379,6	391,1	406,6	416,5	258,1	265,9	273,9	276,4	121,5	125,2	132,7	140,0
Łódzkie	957,7	969,1	987,1	995,3	662,8	665,4	662,9	652,0	294,9	303,7	324,2	343,3
Małopolskie	1140,2	1191,8	1252,6	1300,2	652,2	679,2	697,2	701,3	488,0	512,6	555,4	598,9
Mazowieckie	2024,5	2074,6	2156,4	2240,7	1430,4	1452	1473,0	1500,5	594,1	622,5	683,4	740,2
Opolskie	363,7	373,6	387,6	392,9	211,9	217,8	221,8	219,0	151,8	155,8	165,8	173,9
Podkarpackie	684,3	713,0	748,0	770,9	330,8	348,3	365,3	370,7	353,5	364,7	382,7	400,2
Podlaskie	435,2	449,0	464,6	471,9	286,2	298,3	309,3	312,9	149,0	150,7	155,3	159,1
Pomorskie	842,5	866,7	899,5	929,0	597,6	608,8	620,3	626,8	244,9	257,9	279,1	302,2
Śląskie	1772,1	1817,8	1872,4	1893,4	1439	1471,3	1496,8	1490,5	333,2	346,5	375,6	402,9
Świętokrzyskie	443,1	454,8	471,5	479,3	225,3	231,6	235,7	232,6	217,8	223,3	235,7	246,7
Warmińsko - mazurskie	531,8	540,4	552,0	560,4	341,2	345,5	348,8	349,4	190,6	194,9	203,2	211,1
Wielkopolskie	1182,7	1229,9	1291,7	1337,6	736,1	765,4	795,8	806,0	446,6	464,5	496,0	531,6
Zachodnio-pomorskie	664,2	682,4	703,2	712,2	485,4	498,6	510,8	511,9	178,9	183,8	192,3	200,3
POLSKA	14081,0	14482,4	15012,3	15371,7	9396,1	9626,0	9818,2	9850,6	4684,9	4856,4	5194,1	5521,2

Źródło: Prognoza gospodarstw domowych GUS z 2016 r., <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050,9,4.html>

Przykładowo, w przypadku miast największy wzrost wystąpić ma w powyższym okresie na Podkarpaciu (12,1%) i we Wielkopolsce (9,5%), natomiast najmniej korzystne zmiany nastąpią w województwie łódzkim (spadek liczby gospodarstw domowych o 1,6%, przede wszystkim pod wpływem silnej depopulacji stolicy regionu) i dolnośląskim (wzrost o 2%). Z kolei gdy mowa o obszarach wiejskich, największym wzrostem, ponad dwudziestoprocentowym, odznaczać się mają województwa małopolskie, mazowieckie, pomorskie i śląskie, podczas gdy najmniejszy przyrost liczby gospodarstw domowych zaobserwowany zostanie na terenach wiejskich Podlasia (6,8%) oraz Warmii i Mazur (10,8%).

We wszystkich województwach przewidywana jest taka sama zmiana struktury gospodarstw domowych według liczby mieszkańców, jak w przypadku Polski ogółem (tab. 4).

Gospodarstwa domowe według liczby osób je zamieszkujących i województw w latach 2016-2030
(jako % ogółu gospodarstw domowych)

Region	Liczba osób	2016	2020	2025	2030
Dolnośląskie	1	27,8	29,6	32,0	33,9
	2	28,5	28,6	29,0	29,8
	5+	8,7	7,5	6,1	5,3
Kujawsko - pomorskie	1	25,1	28,1	31,8	34,2
	2	26,7	26,9	27,3	28,0
	5+	12,1	10,9	9,3	8,2
Lubelskie	1	25,9	27,8	30,1	31,8
	2	25,9	27,0	28,7	30,0
	5+	13,6	11,7	9,1	7,3
Lubuskie	1	25,6	28,7	32,5	35,1
	2	27,2	27,1	27,2	27,9
	5+	10,6	9,6	8,1	7,1
Łódzkie	1	28,0	29,5	31,4	33,1
	2	27,9	28,6	29,6	30,7
	5+	9,9	8,6	6,8	5,6
Małopolskie	1	23,7	24,3	25,4	26,8
	2	24,3	26,3	28,5	29,9
	5+	16,7	14,4	11,9	10,3
Mazowieckie	1	27,3	27,0	27,4	28,8
	2	27,2	28,4	30,0	31,4
	5+	10,4	9,1	7,2	5,9
Opolskie	1	25,5	28,3	32,1	34,6
	2	27,4	28,3	29,3	30,2
	5+	12,1	10,2	7,6	6,0
Podkarpackie	1	21,4	23,7	26,4	28,2
	2	22,9	24,2	25,8	27,1
	5+	19,7	17,4	14,6	12,7
Podlaskie	1	26,9	28,9	30,9	32,2
	2	26,6	27,7	29,1	30,1
	5+	12,7	10,8	8,5	7,0
Pomorskie	1	25,1	26,8	29,1	31,1
	2	26,6	26,5	26,7	27,4
	5+	11,9	11,2	10,2	9,3
Śląskie	1	27,3	30,5	34,1	36,4
	2	28,3	28,7	29,3	30
	5+	8,9	7,9	6,6	5,6
Świętokrzyskie	1	25,0	27,8	31,1	33,2
	2	25,8	26,4	27,4	28,5
	5+	14,5	12,6	10,0	8,2

Warmińsko-mazurskie	1	25,6	27,8	30,6	32,6
	2	27,0	26,6	26,5	27,0
	5+	11,2	10,4	9,2	8,1
Wielkopolskie	1	22,4	24,6	27,6	29,9
	2	24,3	25,3	26,7	27,8
	5+	15,7	14,4	12,6	11,3
Zachodniopomorskie	1	27,4	30,2	33,4	35,4
	2	28,5	28,3	28,3	28,7
	5+	8,9	7,8	6,6	5,8

Źródło: *Prognoza gospodarstw domowych GUS* z 2016 r., <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050,9,4.html>

W efekcie zachodzących przemian struktury gospodarstw domowych według liczby mieszkańców wyraźnie zmniejszy się i przeciętna liczba osób zamieszkujących w gospodarstwach domowych. W roku 2016 najwyższą średnią odznaczało się województwo podkarpackie (3,085), nieco mniej mieszkańców było w Małopolsce i Wielkopolsce (2,9-3,0), podczas gdy minima odnotowane w województwach dolnośląskim, zachodniopomorskim, śląskim i łódzkim mieszczą się w przedziale 2,53-2,57. Do roku 2030 obniży się ta średnia, wielkości maksymalnych będą równe 2,665 (Podkarpacie) i niecałe 2,6 w Małopolsce i Wielkopolsce, podczas gdy najniższe wartości odnotowane będą w województwach śląskim, zachodniopomorskim, opolskim i dolnośląskim (wielkości z przedziału 2,23-2,27 osoby). W późniejszych latach średnia ta ma nieco wzrosnąć.

Ponownie, odmienne wzorce życia rodzinnego, odmienny poziom rozrodczości, długość życia, a w efekcie i frakcja seniorów oraz udział osób zamieszkujących na wsi lub w mieście rzutować będą na strukturę gospodarstw domowych i na ich średnią wielkość.

Zróznicowanie zmian liczby gospodarstw domowych pomiędzy regionami przekładać się będzie na odmienne możliwości rozwoju niektórych branż. Firmy budowlane będą mieć więcej pracy na Podkarpaciu niż w województwie łódzkim, gdzie przykładowo z kolei – z uwagi na wyższy udział gospodarstw jedno- i dwuosobowych – producenci żywności będą częściej musieli sprzedawać swe wytwory w mniejszych opakowaniach. Analiza zmian liczby i struktury gospodarstw domowych to w końcu nic innego, jak jeden z ważnych elementów analizy rynku każdego przedsiębiorstwa produkującego dobra konsumpcyjne.

Literatura:

- GUS, 2014, *Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna - NSP 2011*, <http://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/gospodarstwa-domowe-i-rodziny-charakterystyka-demograficzna-nsp-2011,5,1.html>
- GUS, 2014, *Prognoza ludności na lata 2014-2050 (opracowana 2014 r.)*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-ludnosci-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-,1,5.html>
- GUS, 2016, *Prognoza gospodarstw domowych GUS* z 2016 r., <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosci/prognoza-gospodarstw-domowych-na-lata-2016-2050,9,4.html>
- Szukalski P., 2004, *Rodziny i gospodarstwa domowe w Polsce i w krajach UE*, [w:] W. Warzywoda-Kruszyńska, P. Szukalski (red.), *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie polskim*, Wyd. UŁ, Łódź, 23-47, <http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/3750>